

KAJIAN FILOLOGI SÁHÁ PIWULANG MORAL WONTÊN NASKAH SWARANING ASÊPI

PHILOLOGY STUDY AND MORAL VALUES IN THE MANUSCRIPT OF SWARANING ASÊPI

Déning: Nuning Kushandini, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panalitèn

Panalitèn mêniká ngêwrat pitung ancasing panalitèn. Ancasing panalitèn mêniká kados tã, ngandharakên *inventarisasi naskah*, ngandharakên *deskripsi naskah sáhá teks*, damêl *transkripsi teks*, damêl *transliterasi teks*, damêl *suntingan teks*, damêl *terjemahan teks*, sáhá ngandharakên *piwulang moral wontên teks Swaraning Asêpi*. Panalitèn mêniká kalêbêt jinis panalitèn *deskripsi sáhá panalitèn filologi mliginipun filologi modern*. Panalitèn *deskriptif* inggih mêniká satunggaling cãrã ingkang dipunginakakên kanggé ndamêl *deskripsi* utawi nggambarakên *teks Swaraning Asêpi* kanthi *objektif sáhá sistematis*. Wondéné jinis panalitèn *filologi* mêniká dipuntindakakên kanggé nêliti *seluk-beluk naskah Swaraning Asêpi* saking sêdâyã *aspek*. Sumber data panalitèn mêniká *naskah Swaraning Asêpi* ingkang kasimpên ing *perpustakaan Dewantara Kirti Griya*. Cãrã ngêmpalakên data mêniká ngginakakên lampahing panalitèn *filologi*, inggih mêniká *inventarisasi naskah*, *deskripsi naskah sáhá teks*, *transkripsi teks*, *transliterasi teks*, *suntingan teks*, *terjemahan teks*, sáhá *analisis teks*. Analisis data wontên panalitèn mêniká dipuntindakakên kanthi 4 lampahan, inggih mêniká *réduksi data*, *klasifikasi data*, *display data*, sáhá *penafsiran*. Cãrã ngêsáhakên data ing panalitèn mêniká ngginakakên *validitas semantik sáhá réliabilitas intrarrater lan interrater*. Asiling panalitèn mêniká kaandharakên kados mêkatên. *Naskah Swaraning Asêpi* kapanggihakên wontên kalih *eksemplar*, ananging sêtunggal kémawon ingkang dados *objek* panalitènipun inggih mêniká ingkang kasimpên ing *perpustakaan Dewantara Kirti Griya Yogyakarta*. Kawontênan *naskah sáhá teks* sampun mèh risak, ananging sêratanipun taksih sagêd dipunwaos kanthi cêthã. *Transkripsi diplomatik* dipuntindakakên kanthi damêl *alih tulis* kanthi aksãrã ingkang sami. *Transliterasi standar* dipuntindakakên kanthi damêl *alih tulis* kanthi ngêwahi aksaranipun dados aksãrã *Latin* miturut *EYD*. Asiling *suntingan standar* manggihakên gangsal têmbung ingkang dipun-sunting, wondéné têmbung-têmbung kasêbut dipunsukani tãndhã *aparatur kritik*. *Terjemahan* dipuntindakakên kanthi tigang *metode terjemahan* inggih mêniká, *terjemahan harfiah*, *terjemahan isi*, sáhá *terjemahan bébas*. *Piwulang moral* wontên panalitèn mêniká wontên wêrni tigã inggih mêniká, 1) gayutipun manungsa dhatêng Gusti; 2) gayutipun manungsa dhatêng sêsami; lan 3) gayutipun manungsa dhatêng dhiri pribadhi.

Pamijining têmbung: *kajian filologi, piwulang moral, naskah Swaraning Asêpi*.

Abstract

This study contains seven research objectives. The aims of this research are to, describe the manuscript inventory of Swaraning Asêpi, study the manuscript description of Swaraning Asêpi, make text transcription, make text transliteration, make edits text, create translation text, and scrutinizing the moral values presented in the manuscript of Swaraning Asêpi. This research includes the kind of research description and modern philology research. Descriptive study is a method used to create description or describe Swaraning Asêpi text objectively and systematically. On the other hand, the type of philological research was used to examine the ins and outs of the manuscript of Swaraning Asêpi from all aspects. Sources of research data is manuscript of Swaraning Asêpi stored in the library of Dewantara Kirti Griya. The data were collected through the steps of philological research like, inventorying the text, describing the text, transcription the text, transliterating the text, edits the text, translating the text, and analyzing the content of the text. Data analysis in this research was done with 4 steps, data reduction, classification of data, display data, and interpretation. Semantic validity and also Intrarrater and interrater reliabilities were used in this study. This results of this study were described as follows. There are two copies of the manuscript of Swaraning Asêpi, but one that became the object of research that was stored in the library of Dewantara Kirti Griya Yogyakarta. The circumstances of the manuscript and the text were almost destroyed, but the text is still readable clearly. Diplomatic transcription is done by making transfers of the same letter. Standard transliteration is done by making rewrite by changing the letter into Latin letters according to the common spelling. The default edits found five edited words that were marked by a critical apparatus. The translation text is analyzed by employing literal translation method, content translation, and free translation. There are three points of the moral values presented in the manuscript Swaraning Asêpi, 1) the relations of human and God; 2) the relations of human to human; and 3) the relation of human to themselves.

PURWAKA

Naskah kina inggih menika salah satunggaling tilaran kabudayan ingkang sinerat. Naskah gadhah wujud ingkang *konkrit*, inggih mênikâ ingkang sagêd dipuntingali utawi dipundêmèk, umumipun arupi buku utawi bahan sêratan astâ (Baried, 1994: 55). *Naskah-naskah* kinâ mênikâ biasanipun ngêwrat piwulang ingkang migunani tumrap gêsanging manungsâ. Awit saking menika prelu katindakaken upaya kangge nglestantunaken naskah-naskah kasebut. Supados wosing naskah menika ugi saged kawedaraken lan saged dipunmunpangataken dening masarakat. Cara kangge nglestantunaken naskah menika saged mawi kajian filologi.

Filologi inggih mênikâ satunggaling pangrêtosan babagan *sastra-sastra* ingkang *nyakup bidang* bâsâ, *sastra*, lan budâyâ (Baroroh-Baried, 1985:1). Filologi dipunginakaken kangge neliti naskah-naskah kina. Panaliten menika ngginakaken *naskah* saha teks kanthi irah-irahan “*Swaraning Asêpi*” minangka objek panalitenipun. ingkang kasimpên ing *perpustakaan* Dewantara Kirti Griya Tamansiswa Yogyakarta kanthi nomêr *koleksi* Bb.1.105. Naskah kasebut kapilih dados objek panaliten amargi kawontenan naskah menika sampun meh rusak saha dereng nate dipunteliti mawi kajian filologi. Naskah kasebut ugi ngewrat piwulang ingkang migunani tumrap gesanging masarakat ing jaman samenika.

Pangrêtosan *Filologi*

Filologi miturut Baroroh-Baried (1985:1), inggih mênikâ satunggaling pangrêtosan babagan *sastra-sastra* ingkang *nyakup bidang* bâsâ, *sastra*, lan budâyâ. Wondéné miturut Mulyani (2009: 1)

ugi mratélakakên bilih *filologi* inggih mênikâ satunggaling ngèlmu gayut kaliyan wohing *karya sastra* ingkang magêpokan kaliyan bab bâsâ, *sastra*, sâhâ budâyâ. Saking kalih pamanggih kasêbut sagêd dipunpêndhêt dudutan bilih *filologi* inggih mênikâ satunggaling ngèlmi ingkang nêliti *naskah-naskah* kinâ minangkâ wohing *karya sastra* ingkang *nyakup* bab bâsâ, *sastra*, lan budâyâ sarta sêdâyâ *seluk beluk* wontên *naskah*. *Filologi* wonten kalih aliran, inggih menika *filologi* tradhisional sâhâ *filologi modern*.

Objek Panalitèn Filologi

Objek panalitèn *filologi* wontên kalih inggih mênikâ *naskah* sâhâ *teks*. Miturut Suyami (1996: 220), *naskah* inggih mênikâ sêdâyâ wujud asil karya *sastra* ingkang dipunsêrat déning pârâ lêluhur saé ingkang awujud sêratan astâ (*manuscrip*) mênâpâ ingkang sampun awujud cithak (*naskah* cithak). Wondéné *teks* inggih mênikâ wosing *naskah* utawi andharan ingkang wontên ing salêbêting *naskah* (Mulyani, 2013: 57).

Ancas Filologi

Ancasipun *filologi* miturut Baroroh-Baried (1985: 5), dipunbédakakên dados kalih inggih mênikâ ancas ingkang umum lan ancas mligi. Ancasipun *filologi* ingkang umum inggih mênikâ: (1) mangrêtosi kanthi têmên kabudayanipun satunggaling bangsa miturut asil sastranipun, saé ingkang lisan utawi ingkang sinêrat; (2) mangrêtosi makna lan *fungsi teks* kanggé masarakat pangriptanipun; (3) mbabarakên *nilai-nilai* budâyâ kinâ minangkâ *alternatif* kanggé ngêmbangkên kabudâyân; (4) nglêstantunakên *nilai-nilai* budâyâ. Wondene ancan filologi ing mligi inggih menika: (1) *nyunting* satunggaling *teks* ingkang

dipunanggêp paling cakêt kaliyan *teks* aslinipun; (2) mbabarakên sêjarah kadadosanipun *teks* lan sêjarah *perkembangan*-ipun; (3) mbabarakên *rêsepsi* pamaos ing sabên wêkdal panampinipun.

Lampahing Panalitèn Filologi

Lampahing *filologi* mênikå wontên ênêm inggih mênikå *inventarisasi naskah*, *deskripsi naskah*, *alih tulis*, *suntingan teks*, *terjemahan*, sâhå *analisis isi*. Pangretosan saking enem lampahan kasebut kaandharaken ing ngandhap punika:

- a. *Inventarisasi Naskah* inggih mênikå nyathêt lan madosi sêdâyå *naskah* ingkang sami utawi sajinis (Mulyani, 2009: 4).
- b. *Deskripsi naskah* sâhå *teks* inggih mênikå nindakakên *identifikasi*, saé saking kahanan *fisik naskah*, wosing *teks*, lan ugi *identitas kepengarangan* sâhå *kepênyalinan*-ipun kanthi ancas kanggé ngasilakén satunggaling *deskripsi naskah* lan *teks* kanthi wêtah (Fathurahman, 2015: 77).
- c. *Transkripsi Teks* inggih mênikå cârå damêl *alih tulis* ingkang sêratanipun sami kaliyan aksårå ingkang dipunginakakên wontên *teks*.
- d. *Transliterasi Teks* inggih mênikå nggantos jinis sêratan, aksårå per aksårå saking *abjad* sêtunggal ing *abjad* sanèsipun (Baroroh-Baried, 1985: 65).
- e. *Suntingan Teks* inggih mênikå damêl *réka ulang teks* kanthi nglêrsakên *teks* ingkang kaanggêp kirang lêrês utawi kirang trêp panyêratanipun.
- f. *Terjemahan Teks* inggih mênikå nggantos bâså ingkang sêtunggal kaliyan bâså sanèsipun utawi ngéwahi bâså sumbêr dhatêng bâså *sasaran*-ipun kajumbuhakên kaliyan ancasipun. Miturut Mulyani (2009: 28) *metodé terjemahan* sagêd karingkês dados tigan wêrni inggih mênikå,

terjemahan harfiah, *terjemahan isi*, sâhå *terjemahan bebas*.

- g. *Analisis Isi* inggih mênikå nindakakên *telaah saking teks* sâhå *konteks*-ipun jumbuh kaliyan *perspektif* ingkang dipunginakakên (Fathurahman, 2015: 96).

CÂRÅ PANALITÈN

Jinising Panalitèn

Jinising panalitèn mênikå kalêbêt jinis panalitèn *deskripsi* sâhå panalitèn *filologi* mliginipun *filologi modern*. Panalitèn *deskripsi* inggih mênikå ngêmpalakên *data* awujud têtêmbungan, gambar, lan sanès awujud angka-angka (Moleong, 2005: 11). Kalêbêt panalitèn *deskripsi* amargi panalitèn mênikå gadhah ancas kanggé damêl *deskripsi naskah Swaraning Asêpi* mênikå. Déné ingkang dipun-dêskripsi kados kawontênan *naskah*, *alih tulis teks*, *suntingan*, *terjemahan*, sâhå *analisis isi*.

Sumber Data Panalitèn

Data lan sumber *data* ingkang dipunginakakên kanggé panalitèn inggih mênikå *naskah* sâhå *teks* kanthi irah-irahan “Swaraning Asêpi” ingkang kasimpên ing *perpustakaan* Dewantara Kirti Griya Tamansiswa Yogyakarta. Adhêdhasar *studi katalog* ing perpustakaan kasêbut, dipunpanggihakên bilih *naskah* mênikå gadhah nomêr kode Bb.1. 105.

Naskah Swaraning Asêpi mênikå dipunsêrat kanthi aksårå Jåwå cithak, wujudipun *prosa* lan bâså ingkang dipunginakakên inggih mênikå bâså Jawi gagrag énggal. *Naskah* mênikå gadhah 22 kâcå lan kahanipun *naskah* taksih saé utawi botên patos risak saénggå taksih gampang

anggènipun maos. *Naskah* ingkang dipuntêliti mênika kalêbêt *naskah* piwulang.

Lampahing Panalitèn

Panalitèn *filologi* gadhah mapintên-pintên lampahing panalitènipun piyambak ingkang kaandharakên ing ngandhap punika.

- a. *Inventarisasi Naskah: studi katalog sâhâ pengamatan langsung kawontênaning naskah.*
- b. *Deskripsi Naskah sâhâ Teks: ngandharakên kawontênaning naskah sâhâ teks Swaraning Asêpi.*
- c. *Transkripsi Teks: metode transkripsi diplomatik.*
- d. *Transliterasi Teks: metode transliterasi standar.*
- e. *Suntingan Teks: metode suntingan teks edisi standar.*
- f. *Terjemahan Teks: metode terjemahan harfiah, terjemahan isi, sâhâ terjemahan bebas.*
- g. *Analisis Isi: nêliti teks kanthi tumêmên salajêngipun ngginakakên cârâ analisis deskriptif.*

Pirantining Panalitèn

Piranti panalitèn ingkang dipunginakakên wontên panalitèn mênika awujud *kartu data*. *Kartu data* mênika minangkâ piranti kanggé mbiyantu panaliti anggènipun ngempalakên *informasi* gayut kaliyan *naskah* ingkang dipuntêliti. *Kartu data* mênika ugi sagêd nggampilakên panaliti anggènipun nglêmpakakên *data* ingkang dipun-*analisis*.

Kartu data kasêbut ing antawisipun inggih mênika:

- 1) *kartu data* kanggé nyêrat *deskripsi naskah sâhâ teks*
- 2) *kartu data* kanggé nyêrat *transliterasi sâhâ suntingan*
- 3) *kartu data* kanggé nyêrat *apârât kritik*

4) *kartu data* kanggé nyêrat *asiling terjemahan*

5) *kartu data* kanggé nyêrat piwulang wontên *Naskah Swaraning Asêpi*

Analisis Data

Analisis data wontên panalitèn mênika dipuntindakakên kanthi 4 lampahan, inggih mênika *reduksi data, klasifikasi data, display data, sâhâ penafsiran*. Sekawan lampahan kasebut kaandharaken ing ngandhap punika:

- a. *reduksi data: maos teks kanthi têtiti saénggâ sagêd dipunmangrêtosu saèstu mênâpâ ingkang wigati gayut kaliyan wosing naskah,*
- b. *klasifikasi data: mântâ-mântâ jinising piwulang wontên teks,*
- c. *display data: data-data ingkang sampun dipunpanggihakên lajêng dipun-koordinasi ing satunggaling peta jumbuh kaliyan ancas panalitèn,*
- d. *penafsiran: ngrêmbag sâhâ ngandharakên data kanthi cârâ deskriptif.*

Cârâ Ngesâhâkên Data

Cârâ ngesâhâkên *data* ing panalitèn mênika ngginakakên *Validitas semantik sâhâ réliabilitas interrater* lan *intrarater*. *Validitas semantik* mênika memaknai *data* miturut *konteks*-ipun. Wondéné, *réliabilitas interrater sâhâ intrarater* mênika pados *data* kanthi maos *naskah* mênika ngantos makaping-kaping, saénggâ dipunpanggihakên *data* ingkang ajêg. Salajêngipun nyuwun pamanggih tiyang ingkang nguwaosi ngêlmi *filologi* inggih mênika *dosen pembimbing*.

ASILING PANALITÈN SÀHÀ PANGRÈMBAGIPUN

Inventarisasi Naskah Swaraning Asêpi

Inventarisasi naskah dipuntindakakên kanthi *katalog sâhà studi lapangan* wontên *perpustakaan*. Saking *studi katalog* dipunpanggihakên *naskah Swaraning Asêpi* mênikâ kasimpên wontên *katalog perpustakaan* Dewantara Kirti Griya Yogyakarta sêtunggal *eksemplar sâhà katalog online* Universitas Indonesia sêtunggal *eksemplar*. Ananging, *naskah Swaraning Asêpi* ingkang kasimpên ing *perpustakaan* Dewantara Kirti Griya Yogyakarta dipunpilih dados *sumber data* panalitèn supados sagêd nggampilakên panaliti mênawi wontên kapêrluan langsung ing *perpustakaan* kasêbut ingkang gayut kaliyan panalitènipun.

Deskripsi Naskah sâhà Teks Swaraning Asêpi

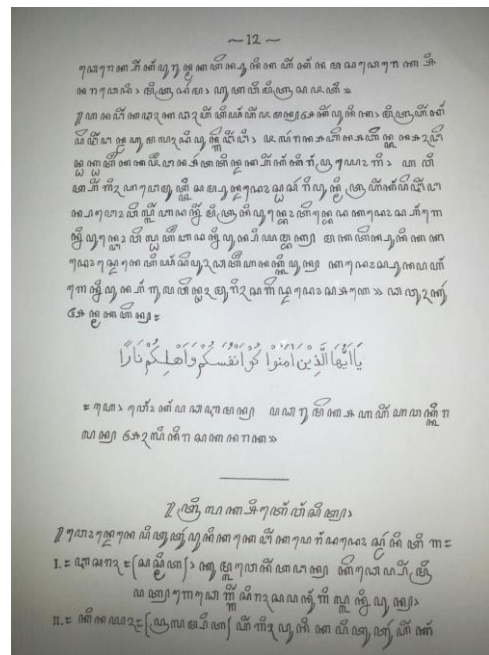
Panalitèn mênikâ ngginakakên *naskah* kanthi irah-irahan *Swaraning Asêpi* minangkâ *sumber data* panalitènipun. *Naskah Swaraning Asêpi* mênikâ kasimpên ing *museum* Dewantara Kirti Griya Tamansiswa Yogyakarta kanthi nomêr *koleksi Bb.1.105*. Panganggit *naskah Swaraning Asêpi* inggih mênikâ Sastra Atmaja sâhà papan anggènipun nganggit wontên ing Surakarta. Taun anggènipun nganggit botên kapanggihakên katranganipun kanthi cêthâ utawi botên dipunsêrat wontên *naskah*.

Kawontênan *naskah* taksih sampun meh risak. Sêratnipun taksih sagêd dipunwaos ananging wontên cithakan aksârâ ingkang radi luntur, wontên pérangan dlancang ingkang bolong-bolong amargi dipunpangan rêngêt. Jilidan *naskah* sampun botên patos kêkah, amargi dondoman bêngangipun sampun kêndho malah wontên ingkang pêdhot.

Jilidan ing wingking samak dipunlakban wêrni pêthak supados jilidanipun botên uwal.

Transkripsi Teks Swaraning Asêpi

Transkripsi ingkang dipunginakakên wontên panalitèn mênikâ inggih mênikâ *transkripsi diplomatik*. Wondéné wujud *transkripsi teks Swaraning Asêpi* kaandharakên wontên ngandhap punikâ.

Gambar 1. *Asiling Transkripsi Diplomatik Teks Swaraning Asêpi*

Transliterasi sâhà Suntingan Teks Swaraning Asêpi

Transliterasi sâhà suntingan teks ingkang dipunginakakên ing panalitèn mênikâ inggih mênikâ *transliterasi standar sâhà suntingan edisi standar*. Tulâdhâ asiling *transliterasi sâhà suntingan teks Swaraning Asêpi* sinêrat mawi *tabel* ing ngandhap punikâ.

Tabel 1: *Transliterasi sâhâ Suntingan Standar*

Transliterasi standar	Suntingan Standar
Amilâ saking panyuwun sâhâ pangajêng-ajêng kitâ, kados pundi kémawon sagêd dipunsami nêtêpi wajibipun sajatin-ning pasadhèrèkan. Mênggah warni-warnining pasadhèrèkan punikâ nathah sangêt.	Amilâ saking panyuwun sâhâ pangajêng-ajêng kitâ, kados pundi kémawon sagêd dipunsami nêtêpi wajibipun sajatin-ning pasadhèrèkan. Mênggah warni-warnining pasadhèrèkan punikâ [k]athah¹ sangêt.

Terjemahan Teks Swaraning Asêpi

Panalitèn mênikâ ngginakakên tigang jinis *terjemahan*, inggih mênikâ *terjemahan harfiah*, *terjemahan isi*, sâhâ *terjemahan bébas*. Tuladhâ asiling *terjemahan teks Swaraning Asêpi* sinêrat mawi *tabel* ing ngandhap punikâ.

Tabel 2: *Terjemahan Teks Swaraning Asêpi*

Suntingan Standar	Terjemahan
Angémuti bilih para manungsa punikâ yêktosipun sadhèrèk,	<i>Mengingat bahwa para manusia itu sebe-narnya adalah saudara,</i>
langkung-langkung ingkang tunggil bangsa tur tunggil agami, têtunipun inggih tunggil kabêtahan.	<i>terlebih yang satu bangsa serta satu agama, tentu juga satu kebutuhan.</i>

Piwulang Moral

a. Piwulang Moral Gayutipun Manungsa Dhatêng Gusti

Salah satungaling piwulang *moral* gayutipun manungsa dhatêng Gusti kaandharakên ing ngandhap punikâ.

1) Pitados dhatêng Gusti

Manungsa minangkâ titah saking Gusti, sampun dados kuwajiban kitâ sêdâyâ kanggé

pitados kaliyan kawontênaning Gusti Allah ingkang sampun nyiptâ sêdâyâ ingkang wontên ing donyâ mênikâ. Kapitadosan kitâ dhatêng Gusti sagêd awujud nindakakên sêdâyâ ingkang dados prentahipun kados tâ, sholat, ngaji, nyinau babagan agami Islam kanthi saèstu, sâhâ kitâ kêdah nêbihi sêdâyâ ingkang dados *larangan*-ipun. Wujud piwulang pitados kaliyan Gusti ing pêthikan *teks Swaraning Asêpi* kawrat wontên pêthikan ing ngandhap punikâ.

2e. Sifat kodrat- (kuwaos) tipun Gusti Allah, punâpâ déné sifat luhur sarta langgêngipun Pangéran. Wontên ing ngriku punikâ bilih sagêd karaos kalayan yakin, lajêng sagêd anêtêpakên mênawi donyâ wau botên pantês dipunkanthil-kumanthil. (kacâ 21 larik 4)

Terjemahan

2e. Sifat kodrat (kuasa)nya Allah, dan juga sifat luhur serta kekalnya Tuhan. Di situ jika dirasakan dengan yakin, kemudian bisa menetapkan bahwa dunia ini tidak pantas dijadikan tempat bergantung. (kacâ 21 larik 4)

Saking pêthikan ing nginggil, sagêd dipunpêndhêt piwulang bilih Gusti Allah mênikâ gadhah sipat kodrat sâhâ kawontênanipun *kekal*. Mênawi kitâ pitados kanthi yakin, têtmtu kitâ badhé sadhar bilih donyâ mênikâ namung sawêtârâ sâhâ botên pantês kitâ dadosakên papan *bergantung*. Amargi ingkang kedah kita dadosaken papan kangge *bergantung* mênikâ namung Gusti Allah inggih mênikâ ingkang sampun nyiptakakên sêdâyâ ing alam donyâ mênikâ.

b. Piwulang moral gayutipun manungsa dhatêng sêsami

Salah satungaling piwulang *moral* gayutipun manungsa dhatêng sêsami kaandharakên ing ngandhap punikâ.

1) Gêsang rukun

tumindak kanthi tumêmên, têtmu badhé pikantuk asil ingkang saé. Sêdâyâ upâyâ ingkang sampun dipuntindakakên kanthi tumêmên, asilipun botên badhé damêl kuciwâ.

DUDUTAN

Adhêdhasar pirêmbagan *naskah sâhâ teks Swaraning Asêpi* ing nginggil sagêd dipunpêndhêt dudutanipun kados ing ngandhap punikâ.

1. Inventarisasi Naskah

Saking *studi katalog sâhâ studi lapangan naskah Swaraning Asêpi* kasimpên ing *perpustakaan Dewantara Kirti Griya Yogyakarta sêtunggal eksemplar sâhâ wontên katalog online Universitas Indonesia sêtunggal eksemplar.*

2. Deskripsi Naskah saha Teks

Naskah Swaraning Asêpi kasimpên ing *Perpustakaan Dewantara Kirti Griya Yogyakarta* kanthi nomêr *koleksi Bb.1.105*. Kawontênan *naskah Swaraning Asêpi* sampun mènèh risak, Sêratanipun taksih sagêd dipunwaos kanthi cêthâ ananging wontên pérangan dlancang sâhâ jilidan ingkang sampun botên kêkah. Samak *luar* taksih saé, wêrni coklat tuâ, bahan saking karton kandêl. Samak *dalam* taksih saé, wêrni coklat bahanipun dlancang. Ukuran *naskah Swaraning Asêpi* mênikâ 21 cm x 14 cm. Jinis aksârâ *naskah* inggih mênikâ aksârâ Jâwâ cithak, kanthi wujud aksaranipun inggih mênikâ ngêtumbar sâhâ wontên sapérangan ingkang mbâtâ sarimbag. Dhapukan *teks*-ipun inggih mênikâ gancaran sâhâ ngginakakên bâsâ Jawi énggal.

3. Transkripsi Teks

Wontên panalitèn mênikâ ingkang dipunginakakên inggih mênikâ *transkripsi edisi diplomatik*. *Transkripsi diplomatik* inggih mênikâ

damêl *alih tulis sêrataning teks* ingkang sami kaliyan kados pundi sêrataning *teks* aslinipun (Mulyani, 2009: 18-20).

4. Transliterasi Teks

Transliterasi standar dipunginakakên ing panalitèn mênikâ, inggih mênikâ damêl *alih tulis sêrataning teks* mawi aksârâ ingkang bédâ kaliyan sêrataning *teks* aslinipun, ananging sêratanipun sampun kajumbuhakên kaliyan *EYD* (Mulyani, 2009: 16)..

5. Suntingan Teks

Suntingan teks ingkang dipunginakakên ing panalitèn mênikâ inggih mênikâ *suntingan edisi standar*. *Suntingan standar* mênikâ gadhah ancas kanggé nêdahakên sâhâ nglêrêsakên sêratan *teks* ingkang kaanggêp kirang trêp sâhâ *korup* kajumbuhakên kaliyan *EYD*. *Suntingan teks* mênikâ katindakakên kanthi damêl tândhâ-tândhâ *aparât kritik*. Tândhâ-tândhâ mênikâ dipunbêtahakên, supados pérangan *teks* ingkang dipun-*sunting* sagêd langkung katingal cêthâ.

6. Terjemahan Teks

Panalitèn mênikâ ngginakakên tigang jinis *terjemahan*, inggih mênikâ *terjemahan harfiah*, *terjemahan isi*, sâhâ *terjemahan bébas*.

7. Piwulang Moral

Naskah Swaraning Asêpi mênikâ kalêbêt jinis *naskah piwulang*, inggih mênikâ ngêmot piwulang *moral*. Piwulang *moral* wontên panalitèn mênikâ dipunperang dados tigâ ingkang badhé kaandharakên ing ngandhap punikâ.

a. Piwulang *moral* gayutipun manungsâ dhatêng sêsami. Piwulang kasêbut kaandhut wontên *teks Swaraning Asêpi*, antawisipun inggih mênikâ; gêsang rukun (sêdâyâ tiyang mênikâ sêdhèrèk, njagi tangsuling pasêdhèrèkan, sâhâ

pasêdhèrèkan krånå Allah), sukå pitutur ingkang saé, sâhå ngrêgani marang paweweh.

- b. Piwulang *moral* gayutipun manungså dhatêng Gusti. Piwulang kasêbut kaandhut wontên *teks Swaraning Asêpi*, antawisipun inggih mênikå; pitados kaliyan Gusti, pitados wontênipun pitêdahing Gsuti, kêdah èngêt mati sâhå akérat, sâhå nyinau kawruh agami Islam.

Piwulang *moral* gayutipun manungså dhatêng Gusti. Piwulang kasêbut kaandhut wontên *teks Swaraning Asêpi*, antawisipun inggih mênikå; gadhah krêntêg, aling-aling saking kadonyan, aling-aling saking maksiyat, sâhå tumêmên anggènipun tumindak.

KAPUSTAKAN

Balai Bahasa Yogyakarta. 2006. *Pedoman Umum Ejaan Bahasa Jawa Huruf Latin yang Disempurnakan Edisi Revisi*. Yogyakarta: Penerbit Kanisius

Baroroh-Baried, Siti, et.all. 1985. *Pengantar Teori Filologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departêmên Pendidikan dan Kebudayaan.

Baroroh-Baried, Siti, et.all. 1994. *Pengantar Teori Filologi*. Yogyakarta: Badan Penêlitian dan Publikasi Fakultas (BPPF) Seksi *Filologi*, Fakultas Sastra, Universitas Gadjah Mada.

Behrend, T. E. 1990. *Katalog Induk Naskah-Naskah Nusantara Jilid 1 Museum Sonobudoyo Yogyakarta*. Jakarta: Penerbit Djambatan.

Darusuprpta, dkk. 1996. *Pedoman Penulisan Aksara Jawa*. Yogyakarta: Yayasan Pustaka Nusatama.

Djamaris, Edwar. 2002. *Metode Penelitian Filologi*. Jakarta: CV. Manasco.

Fathurahman, Oman. 2015. *Filologi Indonesia: Teori dan Metode*. Jakarta: Prenadamedia Group.

Girardet, Nikolaus, dkk. 1983. *Descriptive Catalogue of the Javanese Manuscripts and Printed Books in the Main Libraries of Surakarta and Yogyakarta Wiesbaden*: Franz SteinerVerlag GMBH.

Hadiatmaja, Sarjana dan Kuswa Endah. 2010. *Filsafat Jawa*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.

Moleong, Lexy J. 2005. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Remaja Rosda Karya

Mulyani, Hesti. 2009. *Membaca Manuskrip Jawa*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni.

_____. 2013. *Komprehensi Tulis*. Yogyakarta: Astungkåra Media.

Poerwadarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen, Batavia: J.B.Wolters' Uirgevers-Maatschappij N.V.

Purwadi. 2009. *Etika Jawa*. Yogyakarta: Paradigma Indonesia.

Robson, S.O. 1994. *Prinsip-Prinsip Filologi Indonesia*. Jakarta: RUL.

Rosidi, Ajip. 1995. *Sastera dan Budåyå: Kedaerahan dalam Keindonesiaan*. Jakarta: Dunia Pustaka Jaya.

Suseno, Frans Magnis. 1984. *Etika Jawa: Sebuah Analisa Falsafi tentang Kebijaksanaan Hidup Jawa*. Jakarta: PT. Gramedia.

Sutrisna, Wibawa. 2013. *Filsafat Moral Jåwå Seh Amongraga dalam Sêrat Centhini*. Yogyakarta: UNY Press.

Suyami. 1996. *Pengembangan Model Kajian Naskah-Naskah Jawa*. Buku III Makalah Sastra. Kongres Bahasa Jawa II 22-26 Oktober 1996 di Batu Malang Jawa Timur Pemerintah Provinsi Daerah Tingkat I Jawa Timur

Teeuw. A. 1984. *Sastra dan Ilmu Sastra*. Bandung: PT. Dunia Pustaka Jaya.

Widyawati, Wiwien. 2012. *Etika Jawa: Menggali Kebijaksanaan dan Keutamaan demi*

Kententeraman Hidup Lahir Batin.
Yogyakarta: Pura Pustaka.

Kaban, Febrina. 2010. “*Penelitian Deskriptif Lengkap*”.

<https://bidanshop.blogspot.com/2010/01/penelitian-deskriptif-lengkap>.

kaundhuh dintên Selasa tanggal 18 April 2017

Muhsien, Abdul. 2011. “*Khatir: Jangan Tertipu Dengannya*”.

<http://tarbiyyah2010.blogspot.co.id/2011/09/khatir-jangan-tertipu-dengannya>.

kaundhuh dintên Senen tanggal 10 Juli 2017